

HET PROJECT TOT ONKOPING VAN DE
BRUSSELSE KRANT, "L'EMANCIPATION", DOOR
HET BELGISCHE EPISCOPAAT IN 1838.

door

Els WITTE.

Aspirante Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek

In zijn artikel "*Attitudes des catholiques et de l'épiscopat devant les problèmes posés par l'organisation de leur presse à Bruxelles (1831-1843)*", verschenen in hetzelfde nummer van dit tijdschrift, toont M. Cordewierier duidelijk aan hoe erbarmelijk het gesteld was met de Brusselse katholieke pers tijdens het eerste decennium na de revolutie (1). De pogingen van de groep katholieke parlementsleden als de Theux, de Gerlache, Raikem, de Sécus en de Mérode, om in de hoofdstad een klerikale krant leefbaar te houden, leden reeds na vijf jaar schipbreuk. Ondanks de financiële steun van sommige bisschoppen (2). Ondanks de hulp die vooraanstaande katholieke edellieden uit verschillende provincies boden (3). Midden 1837 probeerden ze hun Brusselse krant *L'Union* wat nieuwe levenskracht in te pompen door dezelfde lading onder een andere vlag te presenteren (4), maar zes maanden later werd ook *Le Conservateur belge* gelijkwideerd. Eind 1837 bezat Brussel geen enkel katholiek blad meer en bestond er dus al evenmin een nationaal katholiek orgaan, waarvan een overkoepelende werking kon uitgaan,

Feitelijk vormde die Brusselse toestand geen unicum. Veel eerder was hij representatief voor heel het land. De Belgische katholie-

(1) p. 27.

(2) Op 28 januari 1833 riep de Theux onder meer de hulp in van Mgr. Van de Velde, bisschop van Gent, eraan toevoegend: "*Le diocèse de Liège a déjà fourni une large part (d'actions); Mgr. s'y est intéressé personnellement pour deux actions, elles sont de mille francs chacune*", Archief Bisdome Gent, B XXd.

(3) "*Je viens encore de recevoir une invitation pour payer 500 francs pour ma part dans la dernière liquidation du Conservateur, après tout ce que nous avons payé*", schreef de Oostvlaamse katholiek de Rhodes op 20 oktober 1838 (Archief bisdom Gent, B XXI a 56).

(4) "*Le Conservateur belge n'est que la continuation de l'Union*", François du Bus aan zijn broer Edmond, 22 oktober 1837, Familie-archief du Bus de Waraffe, correspondance de famille, XI.

ken hechtten in die eerste jaren na de onafhankelijkheid immers geen al te groot belang aan de pers als machtsinstrument. "Sur près de 90 journaux qui s'impriment en Belgique, à peine trouve-t-on 4 catholiques rédigés en français, à savoir à Liège "Le Courrier de la Meuse", à Gand "Le Journal des Flandres" et "Le Constitutionnel", à Bruges "Le Nouvelliste", érigé depuis environ 1 an, le reste est indifférent ou hostile à la Religion", was de balans die Mgr. Boussem, de Brugse bisschop, eind februari 1838 opstelde (1). En inderdaad, op enkele uitzonderingen na, zoals de Doornikse "Courrier de l'Escaut" (2), klopte dit overzicht met de werkelijkheid.

Een verklaring zoeken voor deze toestand is vrij eenvoudig. Natuurlijk spande de Belgische kerk zich ook reeds in die periode in om over een katholieke meerderheid te beschikken in het parlement, zodat ze via deze weg de katholieke belangen veilig kon stellen (3). Een actie waarin ze trouwens volledig geslaagd was. Maar het was niet dank zij de wervingskracht van de katholieke pers geweest, dat ze dit succes had behaald. Wel dank zij het optreden van de clerus, die tijdens de verkiezingscampagnes uitstekende diensten verleende als electorale agent (4). De secundaire rol, toegekend aan de pers, was dus tot hertoe volkomen verantwoord geweest.

In de periode 1836-1837 kwamen er echter wijzigingen in die toestand. De liberalen bewerkstelligden namelijk een fundamentele verandering in het karakter van de verkiezingscampagnes. Zij begonnen toen hun tegenoffensief en ze wendden zich, in tegenstelling tot de katholieken, wel via de pers tot het electoraat. Ze ondernamen systematische perscampagnes en maakten dit medium tot één van de belangrijkste factoren in de strijd. Resultaat : stilaan voelden de katholieken zich aan die zijde bedreigd; ze werden er zich van bewust, dat op het terrein van de pers, er zich ernstige tekorten voordeden in hun politieke kamp. Het was onder meer de Brugse bisschop die deze algemene verontrusting verwoordde en er de aartsbisschop in februari 1838 op attent maakte (5) : "Dans un gouvernement re-

(1) Boussem aan Sterckx, 22 febr. 1838, Archief aartsbisdom Mechelen, Fonds Sterckx, III1.

(2) J. LECLERCQ-PAULISSEN, *Contribution à l'histoire de la presse tounaisienne depuis ses origines jusqu'en 1914*, in I.C.H.G., Bijdrage 6, Parijs-Leuven 1958, p. 32.

(3) R. AUBERT, *L'Eglise et l'Etat en Belgique au XIXe siècle*, in *Res Publica*, X, 1968, pp. 13-14.

(4) E. WITTE, *Electoral agents aan de vooravond van de partijformaties, Aantekeningen bij brieven en nota's van senator F. Bethune*, in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1969, 2, pp. 218-226.

(5) Boussem aan Sterckx, 22 febr. 1838, Archief aartsbisdom Mechelen, Fonds Sterckx, III1.

présentatif, la presse est l'âme de l'action politique et administrative. Si les Chambres sont le régulateur de l'action gouvernementale, il n'en est pas moins vrai que c'est la presse qui dirige les élections au moins en grande partie. Jusqu'ici, il est vrai, le clergé a exercé une grande influence sur les élections; mais les dernières élections ont fait voir que cette influence n'est plus ce qu'elle était, il y a quelques années et il est à craindre que cette influence n'aille de plus en plus en diminuant, si le clergé n'a pas à sa disposition des journaux de premier ordre, capables de neutraliser l'action du journalisme maçonnique. Si une fois nous avons le dessous dans les élections, c'en serait fait de nos libertés".

Dat die liberale maçons tijdens de eerste maanden van 1838 bijzonder actief waren in hun dagbladen, hoefde echt geen verbazing te wekken. Het Belgische episcopaat had immers in januari 1838 de handschoen geworpen naar de liberalen, door de bekendmaking van hun brief waarin ze de Belgische vrijmetselarij veroordeelden (1). De heftige reacties van de Luikse en Brusselse liberale bladen logen er dan ook niet om (2). Dat het bisdom uitgerekend in die periode een Brussels spreekorgaan miste, waarin het de antiklerikalen van repliek kon dienen, kwam dus uitermate ongelegen. Uit verschillende bisdommen bereikten aartsbisschop Sterckx dienaangaande dan ook klachten. *"Les attaques incessantes et furibondes de la presse dite libérale contre l'Episcopat et le clergé belge, dans un moment où nous n'avons plus à Bruxelles aucun journal catholique qui puisse prendre la défense de la religion et de ses ministres, montrent plus que tous les raisonnements, le vide immense qu'a laissé la cessation du Conservateur belge"*. Zo formuleerde de Brugse bisschop zijn ontevredenheid (3). Mgr. Van Bommel van Luik kloeg al even erg zijn nood. Hij kwam zelfs met een concreet plan voor de dag, dat in de stichting van een nieuw katholiek blad voorzag. Het hield er zelfs rekening mee dat niet langer enkel maar uit de bron van rijke katholieke families kon geput worden; hij wilde zelfs de priesters inschakelen: *"On engagerait tout le clergé marquant à s'y abonner, ce qui pourrait lui valoir d'emblée un compte de 1.000 abonnés. Voici un pre-*

(1) J. BARTIER, *Théodore Verhaegen, la franc-maçonnerie et les sociétés politiques*, in *Revue de l'Université de Bruxelles*, okt. 1963-april 1964, pp. 25-34.

(2) *"Nos loges ont tant fait écrire leurs trois journaux quotidiens de Liège - hélas presque exclusivement lus - qu'on disait déjà tout haut que l'effet de la circulaire était anéanti"*, Van Bommel aan Sterckx, 15 febr. 1838, Archief aartsbisdom Mechelen, III₁.

(3) Boussen aan Sterckx, 22 febr. 1838, Archief aartsbisdom Mechelen, Fonds Sterckx, III₁.

mier et puissant antidote contre la mauvaise presse" (1). Ook Mgr. Labis in Doornik ten slotte was bereid om tot actie over te gaan.

Hoe reageerde Mgr. Sterckx op al die klachten? Ontmoedigd schreef hij op de brief van Boussen neer "*Donnez moi un autre Stas à Bruxelles et vos désirs seront accomplis*". En alhoewel deze wens drie jaar later zal ingewilligd worden en Stas inderdaad de leiding op zich zal nemen van de katholieke *Journal de Bruxelles* (2), was die oplossing in 1838 een utopie. Stas leidde op dat ogenblik immers nog de Luikse *Courrier de la Meuse* (3). Maar daarnaast zag Sterckx toch ook in dat het probleem urgent genoeg was om besproken te worden tijdens de volgende vergadering van de bisschoppen. Hij plaatste het op de agenda van de vergadering van augustus 1838 (4).

Het radicale Luikse plan werd tijdens die vergadering kennelijk van de hand gewezen. Wel stippelden de bisschoppen een andere beleidslijn uit om het probleem uit de weg te helpen: "*Les évêques, convaincus du bien qui pourrait résulter pour la Religion si on parvenait à changer la marche hostile de certains journaux, sont convenus lors de notre dernière réunion de faire des sacrifices pécuniaires pour atteindre ce but*". Zo luidde het verslag dat Mgr. Labis van deze vergadering opstelde (5). Dat zou dus de politiek worden: niet-katholieke bladen zouden een conversie moeten ondergaan en het tot klerikale kranten moeten brengen.

De bisschoppen namen zelfs onmiddellijk maatregelen opdat het plan geen dode letter zou blijven. Dechamps werd uitgezocht om het te concretiseren: "*Comme pour exécuter ce projet il nous fallait un homme prudent et habile nous avons jugé dans cette même réunion que personne ne nous offrirait plus de garantie sous ce rapport que M. Dechamps, fils*" (6). Aldus nog steeds het rapport van de Doornikse bisschop. Mgr. Labis werd ermee belast Dechamps te benaderen om samen met hem "*ce brave et bon catholique*"- een plan te

(1) Van Bommel aan Sterckx, februari 1838, Archief aartsbisdom Mechelen, Fonds Sterckx, III 1.

(2) A. VERMEERSCH, *De structuur van de Belgische pers, 1830-1848*, in I.C.H.G., Bijdrage 4, Leuven-Parijs, 1958, pp. 50, 57.

(3) A. CORDEWIENER, *Attitudes des catholiques...*, p. 27.

(4) Uit het feit dat de proces-verbalen die van deze jaarlijkse bisschoppelijke vergaderingen werden opgesteld en die door Mgr. Simon werden uitgegeven (I.C.H.G., bijdrage 10, Leuven-Parijs, 1960), geen vermelding maken van dit agendapunt, kan enkel maar besloten worden dat die verslagen onvolledig zijn. Het verslag dat bisschop Labis over deze vergadering doet aan aartsbisschop Sterckx, laat immers niet de minste twijfel bestaan over dit punt.

(5) Labis aan Sterckx, 17 november 1838, Archief aartsbisdom Mechelen, Fonds Sterckx, III 1.

(6) Ibidem.

ontwerpen. Midden oktober 1838 bereikten ze beiden tastbare resultaten en kon de Doornikse prelaat aan Sterckx een uitgewerkt plan voorleggen, eraan toevoegend : "*Voici le plan qui a été arrêté sub spe rati et qui aura bientôt un commencement d'exécution*" (1).

De Brusselse krant waarop Labis en Dechamps hun aandacht hadden gevestigd, heette *L'Emancipation*. Een betere keus was inderdaad nauwelijks voorstelbaar. Een blik op de grafiek die Malou opstelde in verband met de evolutie van de Brusselse pers in de periode 1830-1842, en we zien duidelijk dat *L'Emancipation* qua abonnementenaantal torenhoog uitstak boven de andere Brusselse bladen (2). Eén vergelijkingspunt : *L'Emancipation* bezat in 1838 2.449 abonnementen, *L'Indépendant*, de officieuze regeringskrant die bovendien gesteund werd door de civiele lijst, amper 1.052 (3) ! Dat het wel degelijk dit motief was dat aan de basis lag van de bisschoppelijke belangstelling, moge blijken uit de inleiding van het ontwerp Dechamps-Labis : "*Le journal qui a le plus d'abonnés et dès lors le plus d'influence, est "L'Emancipation" (...) La première et la plus importante conquête à faire était donner la conversion de cette feuille*" (4).

Onder welke politieke hoofding kon de krant vóór 1838 ondergebracht worden ? Een vraag waarop zeker geen ongenueanceerd antwoord kan volgen. In de loop der jaren waren immers verschillende tendensen tot uiting gekomen in de krant, Na gedurende een korte periode in het republikeins-democratische kamp te hebben verhoofd (5), kwam het blad in de greep van de gebroeders Briavoinne (6).

(1) Labis aan Sterckx, 17 november 1838. Archief aartsbisdom Mechelen, Fonds Sterckx, III 1.

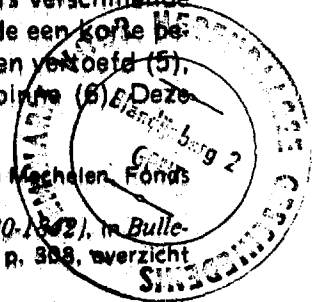
(2) J. MALOU, *Notice statistique sur les journaux belges (1830-1842)*, in *Bulletin de la Commission centrale de Statistique*, I, Brussel 1843, p. 308, overzicht II.

(3) Ibidem, p. 300.

(4) Labis aan Sterckx, 17 november 1838, Archief aartsbisdom Mechelen, Fonds Sterckx, III 1.

(5) H. WOUTERS, *De Brusselse radicale pers in de eerste roes van de onafhankelijkheid (1830-1844)*, in I.C.H.G., bijdragen 4, Leuven-Parijs 1958, pp. 141-142.

(6) In april 1834 meldde Van Praet, secretaris van Leopold I, aan Gachard : "*Vous savez sans doute que M. Lefèbvre-Meuret est avec MM. Briavoinne, propriétaire de l'Emancipation. Sa part dans les actions est de moitié*". Hij heeft het tevens over de mogelijkheid dat Lefèbvre-Meuret de krant volledig zou opkopen : "*Il se trouve vis à vis de ses coactionnaires, rédacteurs du journal, dans un état d'hostilité très bien conditionné à tel point qu'il serait de sa part question d'une rupture de société etc. Comme M. Lefèbvre a beaucoup plus d'argent que MM. Briavoinne, il deviendrait facilement acquéreur*" (Koninklijk archief, Brussel, Fonds Leopold I, nr. 94). Dat alles inderdaad zo moet verlopen zijn, blijkt uit het feit dat in 1843, bij de dood van Lefèbvre-Meuret, toen de krant verkocht werd, hij de enige eigenaar was (*Courrier belge*, 18 mei 1843, p.3, k.3).

Frans publicisten hadden voornamelijk een industrieel-economische interesse en drukten volledig deze stempel op de krant : *L'Emancipation* wijddé vooral haar aandacht aan die problemen en volgde wat de binnenlandse politiek betreft, een zuiver monarchale koers (1). De gunsten die *L'Emancipation* in die eerste jaren na de revolutie vanwege het Hof ontving, duiden weliswaar niet noodzakelijk in de richting van financiële steun via de civiele lijst, maar wijzen anderzijds wel op een zekere afhankelijkheid tegenover de vorst (2). In de loop van 1834 ging de krant echter volledig over in de handen van Lefèvre-Meuret, een Doornikse industrieel en eigenaar van kolennijnen (3), die echter op zakelijk gebied een weinig succesvolle carrière doormaakte, vermits hij deze zelfs beëindigde met een bedrieglijke bankbreuk (4). Qua politieke overtuiging behoorde hij tot de groep republikeinse democraten en ook lang na de eerste revolutiejaren stond hij nog in nauw contact met mensen als De Potter, Bartels en Jottrand (5). De nieuwe eigenaar verbleef echter meestal in Parijs (6) en liet zijn krant beheren door een zekere Heymen (7). Het bleek bovendien al vlug dat Lefèvre-Meuret met de aankoop van *L'Emancipation* eerder een geldbelegging op het oog had, dan dat hij er een middel in zocht om zijn democratisch-republikeinse

(1) Van Praet aan Gachard, april 1834, Koninklijk archief Brussel, Fonds Leopold I, nr. 94.

(2) Zo was *l'Emancipation*, samen met *l'Indépendant*, de enige krant die in 1834, dank zij de bemiddeling van Leopold I, kon genieten van de snelste berichtgeving vanuit Frankrijk en daardoor een voorsprong van ruim twee uur had op de andere Brusselse kranten. Faure, redacteur van *l'Indépendant* en Briavoine tekenden beide dit contract toen een estafettedienst werd ingericht tussen Brussel en Parijs (Correspondance relative à l'établissement d'un service d'estafettes entre Bruxelles et Paris, 19 april 1834, Koninklijk archief Brussel, Fonds Leopold I, nr. 94).

(3) Zo bezat hij onder meer de concessie van de steenkoolmijn "Bellevue" en was hij tevens één van de beheerders van de N.V. des "Hauts-Fournaux du Borinage" (Archief ministerie buitenlandse zaken, N.V.'s, nrs. 3418 en 3617).

(4) Aantekening van de Potter, in H. WOUTERS, *Dokumenten betreffende de geschiedenis van de Arbeidersbeweging, 1831-1853*, I, I.C.H.G., bijdragen 27, Leuven-Parijs, 1963, p. 52, noot 2.

(5) Lefèvre-Meuret aan de Potter, 10 april 1832; A. Bartels aan de Potter, 23 juni 1832; 29 november 1832; 8 januari 1833; 4 februari 1833; Jottrand aan de Potter, 11 december 1837, in H. WOUTERS, *Dokumenten betreffende de Arbeidersbeweging...*, pp. 52-53, 69-70, 72, 194.

(6) Aantekening van de Potter in H. WOUTERS, *Dokumenten betreffende de Arbeidersbeweging...*, p. 52, noot 2.

(7) H. WOUTERS, *Dokumenten betreffende de Arbeidersbeweging...*, pp. 299-300; A. WARZEE, *Essai historique et critique sur les journaux belges. Journaux politiques*, Gent 1845, p. 100.

ideeën te propageren (1). De krant bleef tenminste dezelfde koers varen. Wat de binnenlandse politiek betreft, zocht de directeur zijn heil in de centrumpartij en laveerde hij tussen de antiklerikalen en de klerikalen door. Zonder echter in katholieke richting over te hellen. Integendeel, aan de redactie waren enkele liberalen verbonden, vermits Labis aan Sterckx wist mee te delen : *"On observe que sous un dehors neutre, elle cache beaucoup de mauvaises dispositions à l'égard des catholiques"* (2).

Hoe stelden Dechamps en Labis zich nu de praktische realisatie van dit omvormingsplan voor ? De uiteenzetting die ze aan aartsbisschop Sterckx deden, liet niets aan duidelijkheid te wensen over en vraagt dan ook geen nader commentaar (3) : *"M. Dechamps s'est assuré de trois rédacteurs libéraux mais unionistes qui avaient eu des relations avec le rédacteur en chef de L'Emancipation. Ces trois rédacteurs se sont arrangés avec le gérant du journal et celui-ci a consenti à insérer 8 à 10 articles de fond par mois sur des sujets dont le but serait de ramener aux principes de l'union catholique-libérale; pour cela M. Dechamps s'est engagé de remettre aux trois rédacteurs 600 fr. (4) par mois. Ces 600 fr. seraient partagés entre eux et le gérant du journal. Ce gérant ne saura pas d'où vient l'influence : il ne connaîtra que les trois rédacteurs sur la discrétion desquels M. Dechamps conserve aucun doute. Le plan est de commencer par des articles sur l'unionisme : quand les catholiques seront attaqués, on les défendra au nom des principes unionistes. Dans des lois, comme celle sur l'instruction, on défendrait nos principes et au jour des élections, L'Emancipation pousserait les candidats unionistes et amis de nos libertés religieuses. Quand le journal aura pris cette couleur unioniste, le rédacteur en chef sera compromis et il sera forcé d'écrire lui-même dans ce sens. Seulement il ne subit cette métamorphose que doucement et par gradations, de manière que les deux premiers mois*

(1) Toen Lefèbre-Meuret in 1834 van plan scheen "L'Emancipation" een andere koers te laten varen, stelde Van Praet alles in het werk om hem om te praten. Hij speculeerde hierbij vooral op het feit dat de krant door die koerswijziging abonnés zou kunnen verliezen. *"C'est un point important à lui (Lefèbre-Meuret) faire comprendre. L'Emancipation est aujourd'hui une excellente propriété et M. Lefèbre n'est pas indifférent aux bonnes propriétés"*, schreef hij aan Gachard (Koninklijk archief Brussel, Fonds Leopold I, nr. 94).

(2) Labis aan Sterckx, 17 november 1838, Archief aartsbisdom Mechelen, Fonds Sterckx, III₁.

(3) Labis aan Sterckx, 17 november 1838, Archief aartsbisdom Mechelen, Fonds Sterckx, III₁.

(4) Het aanvangssalaris van de journalist L. Hymans bedroeg in 1849 1000 F per jaar ! (*Notes et Souvenirs*, Brussel 1877, p. 16).

les articles seront sans accent très prononcé. Voilà Mgr., le plan d'attaque dressé par M. Dechamps, qui a beaucoup d'espoir de le voir réussir. Il est soumis à votre ratification".

De vraag blijft nu open of het plan inderdaad werd uitgevoerd en of *L'Emancipation* in de periode 1838-1840 evolueerde in katholieke richting. Voor wat de goedkeuring van de aartsbisschop betreft, kan met een volmondig ja geantwoord worden. Sterckx ging onmiddellijk en volledig akkoord : hij gaf zijn vicaris-generaal opdracht te informeren naar de betalingsmodaliteiten : "*l'argent que M. l'Evêque y a destiné doit lui (Dechamps) être remis en entier ou bien si une partie peut en être donnée à M. Dugniolle ?*" (1)

Minder eenvoudig liggen de zaken, wanneer we in de krant op zoek gaan naar de bedoelde "*articles de fond*". Daarvan zijn er weinig duidelijke sporen van terug te vinden, althans niet in het eerste kwartaal van 1839. Stellen we echter onmiddellijk voorop dat hiervoor een plausibele verklaring kan gevonden worden : heel de binnenlandse politiek werd tijdens die maanden overstemd door de debatten rondom de aanvaarding van het Verdrag der XXIV Artikelen. Alle andere binnenlandse kwesties werden erdoor naar het zijplan geschoven. Zelfs de verkiezingscampagne van juni 1839 stond volledig in het teken van dit alles dominerende vraagstuk. Maar zodra die strijd geluwd was, vertoonde *L'Emancipation* wel degelijk tekenen van een metamorfose. Enkele voorbeelden. Toen de Theux, minister van binnenlandse zaken, de Brabantse gouverneur en tevens de grootmeester van de vrijmetselarij, de Stassart, om zuiver politieke redenen afzette, kwam er geen woord van kritiek vanwege *L'Emancipation*. Terwijl anderzijds de oproep van de liberale *Observateur*, om alle antiklerikale krachten te bundelen, in de ogen van diezelfde krant geen genade kon vinden (2). Aan de katholieke overtuiging van de krant moet bovendien zeker niet langer meer getwijfeld worden na de kabinetscrisis van maart-april 1840. *L'Emancipation* wierp zich toen op als de verdediger van het oude katholieke kabinet de Theux (3), terwijl ze het anderzijds nooit naliet om het optreden van de liberale ministers Lebeau en Rogier aan de kaak te stellen (4).

Ten slotte bestaat er ook nog een ander bewijs voor de succesvolle conversie die de katholieken bewerkstelligden. *L'Emancipation* was in die bewuste periode het officiële Brusselse blad waarop de

(1) Dugniolle was kabinetsattaché van minister de Theux. Nota betrekking hebbende op de brief van Labis aan Sterckx, 17 november 1838.

(2) *L'Emancipation*, 29 november 1839, p.2, k. 1,2.

(3) *L'Emancipation*, 16 maart 1840, p.1, k.3; 11 mei 1840, p.2, k.1,2.

(4) *L'Emancipation*, 22 april 1840, p.2,k.1; 11 mei 1840, p.2,k.1; 7 juni 1840, p.2,k.1.

vooraanstaande katholieken geabonneerd waren. De Doornikse volksvertegenwoordiger François du Bus schreef immers op 21 december 1840 vanuit Brussel aan zijn broer : “*Y a-t-il une adresse indiquée à Tournay pour s'abonner au nouveau Journal catholique de Bruxelles et vous y êtes-vous abonné en remplacement de L'Emancipation ? Ou bien verrai-je vous abonner ici ?*” (1). Waarmee hij er ons tevens van op de hoogte bracht dat, van zodra de katholieken in Brussel over hun eigen partijorgaan beschikten, ze *L'Emancipation* onmiddellijk lieten vallen. In de loop van 1842 verloor de krant een driehonderdtal abonnementen, ten voordele van *Le Journal de Bruxelles* (2). Haar rol als enige katholieke Brusselse krant was uitgespeeld.

*
* *

Alhoewel we zeker niet willen beweren dat dit project evenals de klaarblijkelijke uitvoering ervan, van weinig waarde zouden zijn voor de geschiedenis van de Brusselse pers in die periode, toch vinden we de geest die in dit plan gemanifesteerd wordt heel wat belangrijker en meer bepaald de opvattingen ten aanzien van het unionisme. Dit vormt dan ook de hoofdreden waarom de geciteerde brieven integraal werden weergegeven.

Men herinnert zich waarschijnlijk nog dat de stelling, die H. Haag in zijn werk *Les origines du catholicisme libéral* inzake unionisme uiteenzette, op gemengde gevoelens onthaald werd. De inhoud ervan is ondertussen bekend : volgens H. Haag is het unionisme van 1830 niets anders geweest dan een taktiek, die aan de katholieken de gelegenheid bood om zich te ontrukken aan de voor hen knellende heerschappij van Willem I; bovendien stelde deze taktiek zowel klerikalen als antiklerikalen in staat om een dusdanig politiek systeem uit te werken zodat ze elkaar daarna op een legale wijze konden bestrijden. Deze “*conception minimaliste de l'unionisme*” -zoals F. Van Kalken ze typeerde- werd op heel wat kritiek onthaald (2). Een afwijkende mening van de tot dan toe algemeen gangbare opvatting over het unionisme werd toen nog niet geduld. F. Van Kalken bestreed ze omdat hij ervan overtuigd was dat het unionisme “een geloofsbelijdenis” was, “*un acte de foi*”, zowel voor de liberalen als voor een katholiek als de Theux. Volgens hem kende de beweging in de veertiger jaren zelfs nog een bloeiperiode en hij schoof zelfs de

(1) Familie-archief du Bus de Warnaffe, Correspondance de famille, XI.

(2) Recensie door F. Van Kalken, in *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 1951, 1, pp. 245-249.

liberalen alle schuld in de schoenen het unionisme te hebben omgebracht door het liberaal congres van 1846.

Hoe dieper men echter peilt naar de machtsverhoudingen in deze "unionistische periode" van vlak na de revolutie; hoe nauwkeuriger men de conflicten analyseert die zich tussen klerikalen en antiklerikalen hebben afgespeeld; hoe duidelijker men de verkiezingscampagnes onder de loupe neemt (1), des te klaarder wordt het dat de "maximalistische" benadering van het verschijnsel "unionisme" achterhaald blijkt te zijn. Het project tot hervorming van de Brusselse krant *L'Emancipation* in 1838 kan dan ook geïnterpreteerd worden als een uitermate positieve bijdrage ter staving van de "minimalistische" opvatting. We staan hier immers voor de opinie van het Belgische episcopaat en van een vooraanstaande katholieke leider, Dechamps, ten aanzien van het unionisme. En wat blijken zij in 1838 onder die beweging te verstaan? Niets meer dan een taktiek! "*Quand les catholiques seront attaqués on les défendra au nom des principes unionistes...*", schreef de Doornikse bisschop. Kortom het unionisme was voor hen niets meer dan een scherm waarachter ze het uit louter taktisch oogpunt nog verantwoord vonden zich te verschuilen, om des te gemakkelijker hun belangen te kunnen dienen en verdedigen. Met een geloofsbelijdenis heeft dit alles weinig te zien, en nog minder met "*ce beau mouvement idéaliste et désintéressé*", die F. Van Kalken er meende in te moeten ontwaren.

Het spreekt echter vanzelf dat dit ene voorbeeld onvoldoende is om de hypothese te verifiëren. De bedoeling van dit korte artikel is veel bescheidener. We hebben enkel maar willen aantonen dat de "maximalistische" visie over het unionisme -die men nog steeds niet heeft losgelaten- om een herziening vraagt.

(1) Een frappant voorbeeld: in 1833 schreef de Luikse bisschop Van Bommel aan zijn schoonbroer: "*Ce Marcellis est notre dernière faute*". Marcellis was de laatste liberaal aan wie hij tijdens de verkiezingscampagne nog steun wilde verlenen! Toegegeven, niet alle katholieken waren in 1833 al even radicaal als Van Bommel; desondanks is dit feit een duidelijk teken aan de wand. (Archief bisdom Luik, Fonds Van Bommel, Lettres à Peyrot, 1832-1850).